
КОНФЕРЕНЦИЯТА ЗА БЪДЕЩЕТО НА ЕВРОПА И ОБЩАТА ВЪНШНА ПОЛИТИКА И ПОЛИТИКА НА СИГУРНОСТ НА ЕС

Васил ГЕОРГИЕВ*

THE CONFERENCE ON THE FUTURE OF EUROPE AND THE EU'S COMMON FOREIGN AND SECURITY POLICY

Vasil GEORGIEV*

Abstract: *The article explores the prospects for changes in the EU's Common Foreign and Security Policy which may result from the Conference on the Future of Europe, launched on 09.05.2021*

Key words: *European Union, Conference on the Future of Europe, Common Foreign and Security Policy of EU*

КАКВО ПРЕДСТАВЛЯВА КОНФЕРЕНЦИЯТА ЗА БЪДЕЩЕТО НА ЕВРОПА

На 9.05.2021 г., седемдесет и една години след Декларацията „Шуман“, председателят на Европейската комисия Урсула фон дер Лайен, председателят на Европейския парламент Давид Сасоли и председателят на Съвета на ЕС Антонио Коща дадоха началото на конференцията за бъдещето на Европа.

Замислена като форум, провокиращ дискусия „от долу нагоре“ за бъдещето на ЕС, конференцията следва да излъчи предложенията на гражданите за промени и реформи в Съюза. Тя ще се осъществява чрез тематични дискусии на граждани, НПО, учени и заинтересовани организации и бизнеси. Органите на конференцията

---

* Авторът е доцент, доктор във Висшето училище по сигурност и икономика – Пловдив.

* The author is an Associate Professor, Philosophy Doctor at the Higher School of Security and Economics – Plovdiv.

(Председателството, Секретариатът, Изпълнителният съвет, Пленарната сесия) ще имат задачата да разгледат предложенията за промени в ЕС и да формулират тези предложения към институциите и към държавите членки.

Това кратко описание трудно може да даде представа за мандата и целта на този форум, за обвързващата стойност на направените предложения, за начина на комуникация между гражданите и органите на конференцията. Тази неяснота донякъде е и резултат от разногласията между институциите (Комисията, Парламента, Съвета) за обхвата на конференцията, и най-вече дали обсъжданията ще включват и евентуална промяна на учредителните договори (на което се противопоставя Съветът на ЕС¹).

Тази неяснота не е непременно недостатък. В историята на ЕС големите очаквания и амбициозните цели почти винаги досега са водили до разочарования – достатъчно е да си спомним несбъднатия проект за европейска отбранителна общност (и европейската политическа общност) през 1952 – 1954 г., плановете „Фуше 1“ и „Фуше 2“ от началото на 60-те години на XX век, а съвсем скоро и неуспеха при приемането на Европейската конституция през 2004 г. Разбира се, големите очаквания не са основна причина за провалите, но големите амбиции създават също така и големи опасения и съответни на тях противопоставяния. Затова историята е научила привържениците на реформи да пристъпват предпазливо и съдържано към всяка нова промяна.

Външната политика и политика на сигурност на ЕС е типичен пример за такава предпазлива 50-годишна еволюция, тръгнала от доклада „Давиньон“ – скромнен доклад, предвиждащ хлабав механизъм за външнополитическа координация между тогава шестте държави членки. И всеки следващ договор представлява бавно и трудно надграждане в създаването на външната политика и политика на сигурност на ЕС.

Идеен вдъхновител на създаването на конференцията за бъдещето на Европа е френският президент Еманюел Макрон. В своето обръщение към гражданите на ЕС от 4.03.2019 г. „За европейско обновление“² той предлага до края на 2019 г. създаването на конференция за Европа с представители на европейските институции и държавите, включваща групи граждани, академични среди, в която конференция да бъдат предложени всички необходими промени в политическия ни проект, „без забранени теми, пък било то и темата за преразглеждане

---

¹ **9102/20**. Conference on the Future of Europe: Council Position. 24.06.2020.

² Публикация на български език, в. „Дневник“, 5.03.2019 г.

на договорите“. Конференцията започна доста по-късно от предвиденото – през май 2021 г., като причина за закъснението ѝ е само отчасти пандемията от Ковид-19. Основната причина за отлагането бяха разногласията относно това кой да председателства конференцията, доколкото лицето на конференцията и неговите възгледи за бъдещето на Европа могат да повлияят върху посоката на конференцията. В крайна сметка съвместното председателство на трите институции излъчи Ги Верховстат от Европейския парламент, Дубравка Шуица – заместник-председател на Комисията, и Ана Паула Закариас – от името на португалското председателство на Съвета на ЕС.

Кое обаче налага осъществяването на такава конференция? Най-точният и ясен отговор е: „изминалото десетилетие“.

Договорът от Лисабон влезе в сила на 1.12.2009 г. Той имаше за цел да запази и придаде правна сила на съгласието между държавите членки, постигнато чрез Конституцията на Европа – проект, осуетен през 2005 г. от отрицателните референдуми във Франция и Нидерландия. Договорът от Лисабон (ревизия на Договора за ЕС и на Договора за Европейска общност – вече наименован Договор за функционирането на ЕС) запази институционалните решения на конституционния договор, макар да изостави държавната конституционна терминология, характеризираща конституционния проект.

След влизането в сила на Договора от Лисабон ЕС преживя няколко предизвикателства, които усилиха укорите към Съюза за неговата мудност и неефективност. Тези предизвикателства обаче по-скоро убедиха държавите в необходимостта от европейския проект, а не в необходимостта от неговото изоставяне (с едно съществено изключение – Обединеното кралство). ЕС не се разпадна нито заради икономическата криза и последвалата криза в еврозоната, нито заради мигрантската криза. ЕС приключи преговорите с Обединеното кралство за брекзит. ЕС се оказа необходим инструмент за справянето както с пандемията от Ковид-19, така и с последиците от него. Казано иначе, всички тези кризи, вместо да доведат до дезинтеграция, доведоха дотам, че в ЕС днес няма сериозна политическа организация, която да иска излизането на своята държава от Съюза. Все пак малко държави имат самочувствието на Британия да опитат да се справят сами в бурното море.

В областта на външната политика изминалото десетилетие не беше нито еднозначен успех, нито еднозначен провал за ЕС.

От една страна то беше десетилетие на реализация, макар и неравномерна, на моделите, заложили от държавите членки в Договора от Лисабон. Беше създадена Европейската служба за външни

действия („минивъншното“ и „минивоеенното“ министерство на ЕС). Бяха създадени нови органи и структури, например стратегическият и оперативен команден капацитет за военните мисии в лицето на Способностите за планиране и провеждане на военни операции (МРСС), който, макар и с ограничен капацитет, ще има възможност да осъществява планирането и ръководството на изпълнителни военни мисии на ЕС. Беше поставено началото на Постоянното структурирано сътрудничество в областта на отбраната, беше проведен първият цикъл на Координирания годишен преглед на отбраната, създаден беше и Европейският фонд за отбраната, който (макар и с оръзан заради Ковид-19 бюджет) ще финансира разработването и придобиването на военни способности от държавите членки. Бяха усъвършенствани критериите за налагане на ограничителни мерки (санкции) и бе приет нов механизъм за налагане на такива мерки в края на 2020 г. Беше приета Глобалната стратегия на ЕС през 2016 г., която замени безнадеждно остарялата Европейска стратегия за сигурност от 2003 г.

Повечето от посочените промени представляват реформи с дългосрочен стратегически хоризонт. ЕС обаче не успя да отговори адекватно на непосредствените рискове за сигурността.

Липсата на външнополитическо единство, което да предприеме активна дипломация, както и на подкрепящи тази дипломация съвместни военни и оперативни способности, попречи на ЕС да изиграе роля в предотвратяване и умиротворяване на конфликтите в Близкия изток и Северна Африка, въпреки че такава възможност имаше в началото на Арабската пролет. ЕС след дълги колебания успя да оформи единна позиция спрямо Русия и възродените руски геополитически амбиции. През това десетилетие не бяха направени никакви стъпки в областта на реформирането на бойните групи на ЕС и на процедурите за въвеждането им във военни операции. Като последен щрих, илюстриращ раздалечаването между възможностите на ЕС и реалността, беше конфузното забавяне на санкциите на ЕС срещу Беларус през 2020 г. с няколко месеца заради желанието на Кипър това решение да бъде обвързано със санкции и срещу Турция.

При всички случаи обаче, като говорим за проблеми в европейската външна политика, от наличието на тези проблеми не можем да изведем друга разумна алтернатива, освен общата европейска политика. Въпросът обаче не се изчерпва с това. Очевидното желание на всички държави в ЕС да са в един съюз не означава, че е налице консенсус по отношение на това какво трябва да представлява този съюз. Създаването на обща европейска политика, в която

държавите са в по-голяма обвързаност помежду си и с решенията на мнозинството, е и стремежът на повечето държави – членки на ЕС. Поставянето на правните и институционалните основи на такова обвързване обаче налага промяна в учредителните договори, а там, където не налага такава промяна, изисква единодушие, каквото между държавите няма.

Такова единодушие не може да бъде постигнато по обичайния дипломатически начин – чрез преговори между държавите членки. В това отношение привържениците на засилената интеграция виждат конференцията като легитимен инструмент за натиск от страна на европейското обществено мнение върху колебаещите се държави. Защото друго конференцията не може да постигне – тя е конференция на граждани, не междуправителствена конференция, нейните предложения имат същото обвързващо действие, каквото имат предложенията на всеки един европейски гражданин. Това, което обаче тези предложения биха могли да имат в повече, е легитимност.

Тази легитимност има двояко значение. От една страна, конференцията би могла да утвърди някои предложения като предложения на мнозинството европейци, което да принуди правителствата да ги приемат. От друга страна, тези предложения възлагат на държавите членки непосредствената отговорност да бъдат възприети заедно със съответната на тях отговорност, ако не се съгласят да направят това.

Следва да се има предвид, че постигането на съгласие за формата на конференцията също отне много време. То бе постигнато на 10.03.2021 г., когато тримата председатели (на Комисията, на Парламента и на Съвета) подписаха Съвместната декларация относно конференцията за бъдещето на Европа.³

СТРУКТУРА НА КОНФЕРЕНЦИЯТА

Конференцията за бъдещето на Европа има за цел чрез провеждането на серии дискусии от страна на гражданите да формулира предложения от долу нагоре за европейските „предизвикателства и приоритети“. Тя ще се проведе от Съвета, Европейския парламент и Комисията, които ще осъществяват т.нар. „съвместно председателство“.

Съвместното председателство ще бъде подпомагано от Изпълнителен съвет, който ще се състои от деветима членове (по

---

³ **Conference** for the Future of Europe – Joint Declaration. Brussels, 1 march 2021, 6567/21.

трима представители на Съвета, Европейския парламент и Европейската комисия) и до четирима наблюдатели (от конференцията на националните парламенти, председателството, Комитета по регионите и Икономическия и социален комитет). Изпълнителният съвет ще е непосредствено отговорен за работата на конференцията. Допълнително работата на конференцията ще се подпомага от Общ секретариат.

Предвидена е и т.нар. „пленарна сесия на конференцията“, която ще представлява максимално представителен форум, включващ както представители на институциите (Съвета, Комисията, Парламента), на Комитета по регионите, на Икономическия и социален комитет, граждани и представители на националните парламенти. Пленарната сесия на конференцията ще заседава поне веднъж на шест месеца и целта ѝ е да контролира как предложенията на гражданите се обсъждат в Изпълнителния съвет.

Същината на конференцията се състои в провеждането на поредица тематични дебати и дискусии, осъществявани на европейско, национално и регионално ниво от граждани, заинтересовани организации, НПО, национални и регионални парламенти. Целта е тези дискусии да дадат възможност на гражданите на Европа да споделят идеите си за бъдещето на Европа. Освен чрез такива срещи, събирането на идеите ще се осъществява и чрез многоезичната дигитална платформа, която заработи на 19.04.2021 г.⁴

В Съвместната декларация е посочен неизчерпателен списък на възможните теми за конференцията – здравеопазване, климатични промени, социална справедливост, цифрова трансформация, ролята на ЕС в света, укрепване на демократичните процеси на управление на ЕС.

По отношение на така предложения формат той съдържа следните неясноти:

На първо място тази конфигурация от органи на конференцията, макар да има за цел да обезпечи максимална прозрачност, всъщност изглежда донякъде объркваща и на практика не дава гаранция, че мненията на гражданите няма да се загубят в бюрократичните шикани, с които изобилства администрацията на ЕС. Достатъчна илюстрация за това, че тази опасност е напълно реална, е отлагането на конференцията заради разногласията между трите институции за това по какъв начин да бъде организирана конференцията, т.е. кой да осъществява председателството ѝ.

---

⁴ <https://futureu.europa.eu/>

Вместо това имаме създадена сложна структура, която отчита интересите на различните групи. Именно тази сложна структура на практика създава риска отправените предложения да потънат в безлични бюрократични процедури и институции, от които да не излезе нищо. Именно тези процедури практически ще доведат до ефекта на „забранените теми“, изключвайки от обсъждане най-смелите и съответно нереалистични с оглед на съществуващото състояние на нещата предложения.

Създаденият институционален хибрид – тричленно председателство, изпълнителен съвет с представители на трите институции, създава впечатление, че целта на Конференцията за ангажиране на инициативи от долу нагоре трябва да бъде поставена в рамките и ограниченията на тези две институции. От друга страна обаче тези ограничения са важни, защото държавите членки, от които в крайна сметка зависят промените, и комисията, която ще прилага тези промени, не могат да бъдат изключени от процеса на конференцията. Това обаче не променя донякъде горчивия привкус от обстоятелството, че Европейският парламент не получи своята логична водеща роля в този процес.

Не на последно място мандатът на конференцията е определен твърде неангажиращо. Разочароващо е, че в самата Съвместна декларация от март 2021 г. промяната на договорите не е изрично посочена, което не кореспондира с първоначално заявеното от Макрон желание за разговори без „забранени теми“. Разбира се, за забрана трудно може да се говори, но липсата на споменаване на възможността за ревизия създава негласно ограничение на мандата на конференцията, което винаги може да бъде използвано в рамките на изпълнителния съвет като основание за оставяне без разглеждане на предложенията. В това отношение позицията на Съвета сочи, че обхватът на конференцията трябва да отразява областите, в които ЕС има компетентност на действие.⁵ Това се разминава със становището на председателя на Европейския парламент и на резолюцията на Парламента за конференцията от 2020 г.⁶

Според времевия хоризонт на декларацията целта е до пролетта на 2022 г конференцията да достигне до общи консолидирани заключения, които да бъдат основа за по-нататъшните действия на Съюза. В това отношение френското председателство в най-голяма

---

⁵ **9102/20**. Conference on the Future of Europe: Council Position. 24.06.2020.

⁶ **2019/2990(RSP)** Resolution on the European Parliament's position on the Conference on the Future of Europe. 15.01.2020.

степен притежава както политическата позиция, така и дипломатическите способности да убеди държавите членки в необходимостта от последващи конференцията действия.

Част от тези евентуални промени могат да наложат свикването на междуправителствена конференция в рамките на обикновената процедура за промяна на договорите. Друга част могат да бъдат осъществени чрез промени съгласно чл. 48, § 6 и чл. 48, § 7 от ДЕС, които не предвиждат свикването на междуправителствена конференция. В областта на външната политика и сигурността промени могат да се осъществят и по реда на чл. 31, § 3 от ДЕС. Разбира се, възможно е и свикването на междуправителствена конференция, ако държавите членки се обединят около промени, които налагат използването на обикновената процедура.

ПЪРВИТЕ ПРЕДЛОЖЕНИЯ ОТ МНОГОЕЗИЧНАТА ДИГИТАЛНА ПЛАТФОРМА

Многоезичната дигитална платформа (<https://futureu.europa.eu/>) работи от 19.04.2021 г. и включва в себе си следните раздели: изменение на климата и околна среда; здравеопазване; по-силна и по-справедлива икономика; социална справедливост и работни места; ролята на ЕС в света; ценности и права, върховенство на закона, сигурност; цифрова трансформация; европейска демокрация; миграция; и образование, култура, младеж и спорт.

Като се има предвид широкото разбиране на понятието „сигурност“, на практика всяка от тези области касае въпроси, свързани със сигурността – икономическа, вътрешна⁷, демографска, ценностна, правна, цифрова. В това отношение понятието „обща външна политика и политика на сигурност“ включва като предмет на регулиране и по-тясно разбиране за сигурността – външнополитическата и военната сигурност.

Въпросите, свързани с общата външна политика за сигурност, са част от раздела „ЕС и светът“, в който са обединени въпросите, свързани с външната политика, политиката за сигурност и отбрана, сътрудничеството за развитие, политиката за съседство и разширяването и хуманитарната помощ.

---

⁷ Повече по въпросите на вътрешната и икономическата сигурност вж. във: **Лондъв**, Атанас, Бойко Петев. Използване на финансовата система за целите на изпирането на пари и финансирането на тероризма. – В: *Сборник с доклади от международната научна конференция „Предизвикателства за сигурността и икономиката на държавите от Черноморския, Каспийския и Средиземноморския регион, ВУСИ – Пловдив, 13.11.2020 г.*, с. 306 – 317. ISBN 978-619-7343-39-7.

В многоезичната дигитална платформа под формата на форум са представени различни предложения на граждани на ЕС. По отношение на външната политика могат да бъдат определени няколко основни предложения, в които на практика няма нищо ново.

На първо място, това е предложението за разширяване на гласуването с квалифицирано мнозинство. Сега съществуващият в областта на външната политика принцип на вземане на решения с единодушие, макар и съобразен с междуправителствения характер на общата политика за външни работи и сигурност, значително компрометира позицията на ЕС в, общо взето, безспорни морални казуси – така ЕС не може да вземе навременни решения за налагане на ограничителни мерки на Венецуела през 2017 г., както и на Беларус през 2020 г., поради противопоставянето на една държава членка (Кипър).

Този въпрос представлява основният проблем между привържениците на по-задълбочената интеграция в областта на външните работи. Историята на договорните ревизии е история на разширяване на възможностите за приемане на решения с квалифицирано мнозинство, като тези възможности стават все повече и повече като текстове в договора, но по въпроси, лишени от практическо значение.

Промяната – приемане на решения в областта на външната политика и сигурността с квалифицирано мнозинство, освен с междуправителствена конференция, която да приеме съответните промени в договорите, може да стане по още два начина.

Първата разпоредба, наречена „клауза за преход“ (чл. 31, § 3 ДЕС), има за цел да даде възможност за извъндоговорна еволюция на правната рамка на общата външна политика и политика на сигурност. При нея Европейският съвет с единодушие приема определени области на външната политика, където Съветът може да приема решения с квалифицирано мнозинство.

Втората хипотеза е вземане на решение по реда на опростената процедура за преразглеждане на ДЕС, определена в чл. 48, § 7 ДЕС⁸, която включва решение на Европейския съвет и нотифициране на националните парламенти, които могат да се противопоставят на това решение.

---

⁸ За съотношението между чл. 31, § 3 ДЕС и чл. 48, § 7 ДЕС вж. във: **Böttner**, R. The Treaty Amendment Procedures and the Relationship between Article 31(3) TEU and the General Bridging Clause of Article 48(7) TEU, December 2016. – In: *European Constitutional Law Review*, 12(03), p. 499-519.

Тези два варианта за преминаване към вземане от страна на Съвета на решения с квалифицирано мнозинство не могат да се отнасят до военни и отбранителни въпроси.

На второ място, след темите на дискусиите може да бъде определена темата за усъвършенстване на военните и оперативните способности на ЕС. Като се има предвид спецификата на тази тема, в нея основните предложения са свързани със създаването на съвместни европейски въоръжени сили, интеграция на съществуващите въоръжени сили (което включва повишаване на оперативната съвместимост, военната мобилност и съвместните разработки, които са въпроси в процес на развитие в ЕС).

Сред становищата има силно критични мнения по отношение на бойните групи. Бойната група на ЕС се състои от минимум 1500 военнослужещи, включваща в основата си пехотен батальон, поддържащи логистични елементи, комуникационно осигуряване и щаб, оперативно и стратегическо логистично осигуряване. Целта за използването на бойната група е като бързоразвърщащо се в рамките на 10 дни военно формирование в кризисен район, провеждащо операции в рамките на 30 дни с възможност за удължаване на срока до 120 дни.

Към 2021 г. обаче съществуващите бойни групи не са участвали във военни мисии, което поставя открит въпроса за това доколко успешна би била тяхната реализация на практика, доколкото през периода след 2007 г. несигурността в определени райони неведнъж изискваше или предполагаше намеса, за каквато до този момент решение не е приемано. Това поставя под съмнение възможността бойните групи да участват в операциите по управление на кризи съобразно посоченото в чл. 43, ал. 1 от Договора за ЕС.

Спорно също така е доколко е осъществимо бързото реагиране на бойните групи, което би следвало да представлява основното тяхно предимство. Привеждането на бойната група във военна мисия представлява сложен процес на политически решения, планиране и изпълнение.

На трето място, една от често дискутираните теми, засегнати във форума, е за източното разширяване. Една част от дискусиите застъпват тезата, че източното разширяване е стратегически актив на ЕС, но в същото време се застъпва и позицията, че трябва да бъде спряно приемането на „слаби“ държави в ЕС. Тази дилема противопоставя две необходимости: от една страна, тази за съществуването на силен и хомогенен съюз; и от друга, за създаването на демократично правено и хуманно общество на целия европейски континент.

Приемането на повече държави в ЕС води след себе си забавяне на интеграционните движения, а оставянето на повече държави извън ЕС стимулира геополитическите амбиции спрямо тези държави на Русия и Китай.

От институционална гледна точка предложенията на европейските граждани са най-смели и поради тази причина трудноосъществими.

Такова предложение е обединяването на длъжността на председателя на ЕК и на председателя на Европейския съвет. Макар създаването на поста „председател на Европейския съвет“ да подобри координацията в дейността на този орган, защото замени ротационното председателство, той създаде и проблем с припокриване на представителните му функции с тези на председателя на ЕС и на върховния представител на ЕС по общата външна политика и политика за сигурност. Това предложение има за цел да засили възможността на комисията да налага политическия дневен ред в Съвета, макар и приемайки иначе организационно-представителната длъжност на председателя на Европейския съвет.

Друго интересно предложение е за създаването на двукамарен парламент, като втората камара да има по равен брой представители от държавите членки. От предложението обаче не става ясно каква ще е ролята на горната камара в този процес: дали предложението е втората камара да действа вместо Съвета на ЕС, или да действа като камара, която да одобрява решенията на първата камара.

От институционалните предложения също така трябва да се отбележи и още едно предложение – върховният представител да остане единствен външен министър с цел консолидация на външната политика на ЕС. От гледна точка на възможностите към настоящия момент трите последни институционални разрешения изискват радикално преосмисляне на същността на ЕС, каквото едва ли конференцията има потенциал да извърши.

В областта на външната политика, ако има нещо реално, което може да бъде свършено, то ще бъде свързано с известно разширяване на вземането на решения с квалифицирано мнозинство. Ако такава бъде осъществено, то ще бъде учредено в много ограничени рамки. Такива представляващи, общо взето, по-малко чувствителни области, са определени през 2018 г. от Комисията в предложението до Европейския съвет.⁹ Съгласно този документ Комисията предлага

---

⁹ По-силен Европейски съюз на световната сцена: по-ефикасен процес на вземане на решения в общата външна политика и политика на сигурност, 12.09.2018, COM (2018) 647.

на Европейския съвет три области, в които последният да приеме решение за използване на квалифицирано мнозинство – позициите на ЕС за правата на човека на многостранни форуми, приемане и изменение на въведение от ЕС режими на санкции и решенията относно гражданските мисии в областта на общата политика за сигурност и отбрана.

Договорната промяна в областта на външната политика и политика за сигурност на ЕС е важна, но недостатъчна предпоставка за създаване на силен външнополитически Европейски съюз. Желанието и възможностите за предприемане на все повече реални съвместни инициативи в областта на външните работи и отбраната имат много по-сериозен преобразуващ потенциал, който да доведе до създаването на Европейски съюз със собствена тежест в международните отношения.

Литература

1. **В. Дневник**, 5.03.2019 г.
2. **Льондев**, Атанас, Бойко Петев. Използване на финансовата система за целите на изпирането на пари и финансирането на тероризма. – В: *Сборник с доклади от международната научна конференция „Предизвикателства за сигурността и икономиката на държавите от Черноморския, Каспийския и Средиземноморския регион, ВУСИ – Пловдив, 13.11.2020 г.*, с. 306 – 317. ISBN 978-619-7343-39-7.
3. **По-силен** Европейски съюз на световната сцена – по-ефикасен процес на вземане на решения в общата външна политика и политика на сигурност, 12.09.2018, COM (2018) 647.
4. **2019/2990(RSP)** Resolution on the European Parliament’s position on the Conference on the Future of Europe, 15.01.2020.
5. **9102/20**. Conference on the Future of Europe: Council Position. 24.06.2020.
6. **Böttner**, R. The Treaty Amendment Procedures and the Relationship between Article 31(3) TEU and the General Bridging Clause of Article 48(7) TEU, December 2016. – In: *European Constitutional Law Review*, 12(03), p. 499-519.
7. **Conference** for the Future of Europe – Joint Declaration. Brussels, 1 march 2021, 6567/21.
8. <https://futureu.europa.eu/>